

Vadkerty Katalin

könyv ismertetés

Forrás: (<http://www.matud.iif.hu/02feb/konyv2.html>)

Az érsekújvári születésű Vadkerty Katalin, a pozsonyi pedagógiai főiskola oktatója, majd a Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének kutatója jó néhány kiváló monográfiát publikált a szlovák területek 1918 előtti, kapitalizmuskori történetéről. Nyugdíjazása után az 1945 utáni csehszlovákiai magyar kisebbség történetének kutatásába fogott, amit elősegített az a körülmény, hogy akkor vált hozzáférhetővé számos, addig titkos levéltári anyag. Először 1993-ban adott ki egy kötetet az ún. reszlovakizációról, azután 1996-ban a köztársaságon belüli deportálásról, 1999-ben pedig a magyar településterületet fellazító belső telepítésekről. Ezt a három kötetet adta ki most trilógiává összevontan a csehszlovákiai, majd szlovákiai magyarok munkáit nagy szorgalommal és eredménnyel publikáló pozsonyi Kalligram Kiadó. A trilógiában ezek három könyvként szerepelnek, természetesen az események tényleges időrendjében. A jegyzetek, meg egyéb mellékletek csak a teljes szöveg után következnek.

Vadkerty Katalin a prágai és pozsonyi állami levéltárak anyagára épít elsősorban, de természetesen budapesti levéltári anyagot is használ, meg a kérdés eddigi szakirodalmát, amely persze nem sok, két lapon elfér. Időrendben az 1945 őszen kezdődő deportálásokkal indul, ezekre azért volt szükség, mert a németek kitelepítése miatt a cseh tartományokban munkaerőhiány támadt. A kassai kormányprogram értelmében a magyarok már meg voltak fosztva állampolgárságuktól, Beneš és a többi állami vezető szerint azt tehették velük, amit akartak. Eleinte önkéntes alapon toborozták a mezőgazdasági dolgozókat, hamarosan azonban már kötelezően; az ellenállás miatt úgy, hogy a kijelölt községeket éjjel körülfogta a katonaság, másnap reggel pedig már vitték is az embereket (a lakosságcsere-egyezmény megkötése után még inkább). Ezt hivatalosan "történelmi feladatnak" tekintették, az ezer éve elkobzott szláv föld jogos visszaszerzésének. 1947 februárjáig 43 546 személyt, köztük 5422, hat éven aluli gyermeket (12,5%) szállítottak így cseh területre. Károlyi Mihály, Mindszenty és hazai, magyar antifasiszták tiltakoztak Benešnél, fasiszta módszerekre célozgatva. A szegényebb lakosokat vitték el, a módosabb gazdákat a lakosságcserere szánták. Az északi vidékekről délre telepített szlovákok szegényes voltak miatt nem is fogadták el a kiűrtett lakásokat, csak a Szovjetunióból és Romániából hazatelepített szlovákok elégedtek meg velük. 1948-tól a magyarellenesség osztályharcos felhangokat is kapott, a magyar kulákok ellen irányultak az intézkedések. A deportáltak egy része illegálisan hazatért, 1948 után már legálisan szállították őket. Okáli belügyi megbízott (miniszter) folytatni akarta a deportálást, de ©iroky miniszterelnök-helyettes leállította.

1948-ban a deportáltak egy része még kárpótlást is kapott, majdnem 32 millió koronát, ami a kár mintegy 30%-át tette ki. A szerző végső értékelése, hogy ezek az események az ENSZ szabályai szerint majdnem elérték a genocidium fokozatot.

A II. könyv a belső telepítéseket és a csehszlovák-magyar lakosságcserét tárgyalja. A kassai kormányprogram 1945. április elején kollektíven bűnösnek nyilvánította a magyar lakosságot, a földbirtokot elkobozták, erre külön konfiskációs bizottságokat hoztak létre. Több mint 614 ezer ha földterületet koboztak el, ennek a fele volt a mezőgazdaságilag művelt terület. Az első bécsi döntés értelmében Magyarországhoz visszakerült területről akkor a cseh telepéseket elűdözték, ezek most visszajöttek, és ez bizonyos csehellenességet is keltett. Különösen ellenszenvesek voltak az itteni földek szláv kézre vételében a partizánok, akik kiváltságos helyzetet igényeltek. Olyanokat is hoztak erre a déli területre, akik birtokát északon állami megfontolásokból, pl. az árvai vízlépcső építése során sajátították ki. Szlovák telepések a legtöbb szocialista országból érkeztek, Bulgáriából pl. 270 család, közülük 36 ment Csehországba. Azoknak, akik Kárpátjáról jöttek a déli területekre telepéseknek, igazolniuk kellett cseh vagy szlovák nyelvtudásukat és azt, hogy 1938 előtt ilyen tannyelvű iskolába jártak. Részletes kimutatások találhatóak itt, hogy melyik észak-szlovákiai járásból hányan, hová kerültek. Az ideérkezettek az északi állattartó gazdálkodáshoz értettek, az intenzív alföldi földművelés idegen volt számukra. A telepések panaszkodtak a magyarokra, az itteni szlovák állami hivatalnokokra, meg a Magyarországról jött szlovákokra. A végeredményre több összesítés volt található, az egyik szerint 196 községben 47 520 ha terület jutott a telepéseknek, más adat szerint 70 254 ha. A magyar többség megbontása csak részben sikerült, 15 járásban még mindig 20% felett volt a magyarok aránya (az átlag szélső adatai 87,8, ill. 27,7%).

Ez a könyv tárgyalja a magyar-csehszlovák lakosságcsere kérdését is. Az állam tiszta szláv jellegének megteremtése a moszkvai kommunisták körében már 1943-ban előkerült Gottwald egyik tervezetében. 1945 tavaszától a pozsonyi magyar lakosokat a Duna túloldalán lévő Ligetfalura telepítették át, érdemben vagyonuk teljes elkobzásával. A csehszlovák kormány szerette volna a nagyhatalmak támogatását megnyerni a magyar lakosság teljes kitelepítéséhez, ezt azonban a nyugatiak nem engedélyezték. Végül 1946. február 27-én Gyöngyösi János külügyminiszter és Vladimír Clementis külügyi államtitkár Budapesten megkötötték az egyezményt. Az egyezmény értelmében egyenlő számban kellett a lakosságot kicserélni, de a győztes Csehszlovákia fölényét mutatta, hogy nagy kampányt folytathatott magyar területen a szlovákok átköltözése érdekében, a szlovákok önként jelentkeztek, a magyarokat viszont a csehszlovák kormány jelölte ki. A csehszlovák áttelepítési bizottság nagygyűlésein éles magyarelles hangok hallatszottak (a magyarok menjenek vissza Ázsiába!). A szerző két teljes lapon ad áttekintést a fontosabb gyűlésekről. Magyar részről a lakosságcserét a Jócsik Lajos vezette áttelepítési kormánybizottság szervezte. A kivihető ingóságokat a magyarok részére korlátozták, az ingatlanok kérdését pedig

utólagos elszámolásra bízták. A magyar tiltakozás miatt (a korábban leírt deportálások a cseh tartományokba) több ízben megszakadt csere 1948 decemberére zárult le. Végül is Magyarországról 95 432 személy jelentkezett, de csak 73 273 települt át, Csehszlovákiából viszont hivatalosan 89 660 személy került át Magyarországra, de ezen felül is sokan átszöktek, és így nem szerepeltek a kimutatásokban (e sorok írója is közülük való). A lakosságcserén kívül a magyar háborús bűnösöket külön vették számba. Ezek számát csehszlovák részről igyekeztek növelni, a magyar fél csak a jogerős bírói ítéletet tartotta bizonyítéknak, a csehszlovák fél már a vádemelést is. Itt is megmutatkozott a két ország egyenlőtlen jogi helyzete. Végül is a teljes magyar lakosság kitelepítése, a németek mintájára, nem valósult meg.

Ezen próbáltak módosítani a III. könyvben tárgyalt reszlovakizálással, aminek a lényege az volt, hogy a jogfosztott magyarok kérhették visszavételüket az eredeti szláv (szlovák) közösségbe. Erre Reszlovakizációs Bizottságot is alakítottak. A végrehajtással a Szlovák Liga nevű nacionalista szervezetet bízták meg. Aki nem fogadta el a reszlovakizációt az ellenségnek számított, bűnvádi eljárást is lehetett indítani ellene. A hatóságok arra is hivatkoztak, hogy 1921 után mintegy 200 000 elmagyarosodott szlovák vállalta a szlovák nemzetiséget, 1930-ig még további 50-60 000. 1946 július végéig 352 038 fő kérte a reszlovakizációt, ez a magyarok 58,9%-a. 1947 októberétől a reszlovakizáció második szakaszát vették tervbe arra az esetre, ha a még meglévő magyarok egyoldalú kitelepítése nem sikerül. Ekkor már tömegesen adtak ki igazolványokat a reszlovakizációról, de ezt sokan visszautasították. A reszlovakizáltak csehországi telepítését a cseh hatóságok visszautasították. A hatóságok "nemzeti átnevelési" kampányokat szerveztek, nyelvtanfolyamokkal, mert a természetes asszimilációt nem találták elég gyorsnak. 1946-47 során a személyi költségek több mint 9 millió koronát tettek ki, a tárgyiak majdnem 14 milliót. A magyar istentiszteleti nyelvet betiltották, a református egyház nem tudott ellenállni, mert vagyont mint magyar tulajdont elkobozták. A Szlovák Liga nagy kampányt indított a magyar emlékek eltávolítása érdekében (magyar szentek képei a templomokban, Rákóczi kassai sírja). Az 1948-as fordulat után már javult a helyzet, létrejött a Csemadok kulturális szervezet, valójában a magyarok egyfajta érdekvédelmi szervezete. Sok reszlovakizált, sőt a Szovjetunióból és Romániából áttelepült szlovák is belépett. Ezért a nacionalista szervezetek az ekkor indult magyar napilap, az Új Szó betiltását is követelték. 1948-ban kollektíve visszakapták a magyarok a csehszlovák állampolgárságot, csak 5647 személytől tagadták ezt meg, de az ötvenes években ezek jó része is megkapta. A változott helyzetre utal, hogy az 1950-es népszámlálás idején 36 733 volt a magyarok száma, 1991-ben 568 741.

A három kötet jegyzetei 70 oldalt tesznek ki, zömmel levéltári jelzetek. Közel 30 oldalon kimutatások következnek az 1946 novembere és 1947 februárja közt a cseh tartományokba indított transzportokról. Fontosak az 513-675. lapon közölt dokumentumok, sok részleges kimutatás a lakosságcseréről, a betelepítési tervezetek. A III. könyvhöz csatlakoznak a

kassai kormányprogram legfontosabb részletei. A kötet végén található néhány cseh és szlovák szereplőre vonatkozó adattár. Rövid szlovák és angol nyelvű rezümé után még szerepel néhány kép a csehországi deportáltak helyzetéről, a komáromi múzeum gyűjteményéből.

Vadkerty Katalin tárgyilagosan ír, adatokat közöl, nem dramatizálja a helyzetet még ott sem, ahol erre bőségesen akadna lehetőség. Ez teszi könyvét hitelessé. A második világháború utáni korszak történetének egyik alapműve ez.

(Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig. Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945-1948 közötti történetéről. Kalligram, Pozsony, 2001, 703 o.)